

Експериментальне вивчення професійно важливих якостей охоронника приватного охоронного підприємства

Ю.Л. Вітомський
здобувач,
ВНЗ «Університет
економіки та права
«КРОК»

Науковий керівник:
В.В. Кондрюкова
кандидат психологічних
наук

У статті подано дані експериментального вивчення професійно важливих якостей охоронника приватного охоронного підприємства.

В статье представлены данные экспериментального изучения профессионально важных качеств охранника частного охранного предприятия.

Information of experimental study of professional-important qualities of guards of private guard enterprises is presented in the article

Ключові слова: професійно важливі якості, опитувальник, методика, охоронник.

Постановка проблеми

Специфіка професії приватного охоронника висуває особливі, підвищені вимоги до фізичних, психічних і моральних якостей. Головне місце в структурі професійної діяльності охоронників посідають психогенні фактори: стан апатії-монотонії, з яким працівникові необхідно постійно боротися; неочікувані ситуації, що потребують мобілізованості й активних дій; можливість виникнення конфліктних ситуацій чи протистоянь; дія багатьох подразників одночасно, підвищена відповідальність за прийняті рішення і результати діяльності; раптовість виникнення складних ситуацій; значний обсяг інформації; небезпека для життя та здоров'я тощо. Невідповідність між вимогами та ступенем розвитку психологічних і психофізіологічних якостей призводить до виникнення високої нервово-психічної напруженості, спричиняючи зниження надійності професійної діяльності, підвищуючи при цьому рівень захворювань працівників психосоматичними та психогенними розладами. Це свідчить про те, що охоронники приватних охоронних підприємств є особливою професійною категорією людей з певними фізичними, психофізіологічними й особистісними якостями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Багато вчених присвятили свої роботи висвітленню психофізіологічних та психологічних аспектів охоронної діяльності, зокрема, Б. Бовін, І. Бородін, В. Варламов, М. Виноградов, А. Єрмачков, В. Зінченко, В. Казміренко, Л. Колодкін, Ю. Лазарєв, В. Лебедев, Г. Ложкін, Б. Ломов, В. Медведєв, Н. Мягкіх, Ж. Половнікова, П. Пригунов, О. Столяренко, Л. Тимофєєв, Ю. Шиделко, В. Шепітько та інші. Систему підбору кадрів до поліцейських органів розкрито в працях зарубіжних авторів: Дж. Вогна, Г. Каца, Х. Морріса, Дж. Страттона, Р. Таннехілла, Я. Уєствуда. Вітчизняні фахівці, зокрема, дослідили психологічні особливості підбору кадрів для приватних охоронних підприємств: О. Балінська, О. Бандурка, В. Демченко, Ю. Кравченко, О. Кретчак, В. Олефір, А. Павліченко, О. Тур'ян та інші.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Особлива увага до професійно-психологічного відбору охоронників приватних охоронних підприємств зумовлена збільшенням в останні роки кількості нападів на об'єкти охорони та зростанням вимог до особистісних якостей і вмінь приват-

них охоронників. Аналіз вказаних та інших наукових праць у галузі юридичної психології, психології діяльності в особливих умовах показує, що донині важливі проблеми психологічного добору фахівців-охоронників приватних охоронних підприємств не були предметом окремого, самостійного, комплексного спеціального теоретичного вивчення та узагальнення.

Формування цілей статті

Метою статті є обґрунтування діагностичного інструментарію та методів дослідження професійно важливих якостей охоронника приватного охоронного підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження

Здійснення професіографічного дослідження передбачає встановлення меж і результатів впливу структури, змісту та умов діяльності на особистість професіонала-охоронника. На цій основі формується уявлення про реальну психограму фахівця як складову професіограми, у якій відображаються професійно-важливі якості на рівні критеріально визначених психологічних особливостей працівників, уміння та навички, необхідні для успішного виконання завдань, покладених на охоронників приватних охоронних підприємств.

Роботу з визначення професійної придатності розподіляють на кілька етапів [1]:

- визначення професійних вимог до особистості;
- підбір психологічних методик;
- розроблення критеріїв професійної придатності;
- експериментальна перевірка ефективності розроблених рекомендацій.

Виконання різних професійних завдань, видів діяльності забезпечується різними психологічними якостями структури особистості та потребує певного їх сполучення. Тому важливим етапом у розробленні системи діагностики та прогнозування професійної придатності є обґрунтування фахових вимог до особистості, зумовлених особливостями певної діяльності. З цієї метою використовують різні методичні підходи [2]:

- емпірико-експериментальний, що

ґрунтується на масовому психологічному обстеженні спеціалістів різного рівня професійної придатності, з наступним визначенням шляхом аналізу кореляційних відносин найбільш інформативних психологічних показників і, відповідно, професійно-важливих якостей;

- збір та узагальнення думок експертів, найбільш кваліфікованих спеціалістів, у результаті чого визначається перелік професійних вимог до особистості, але без достатнього їх обґрунтування;

- застосування діяльнісного методу та складання на цій основі психограми.

Найбільш складним і відповідальним у процесі визначення професійної придатності є етап підбору психологічних методик. Так, Б.М. Теплов зазначає, що існує багато різноманітних способів успішного виконання будь-якої діяльності [3], його положення отримують подальший розвиток у гіпотезі Б.Ф. Ломова, який вважає, що забезпечення професійних вимог здійснюється не шляхом локального порівняння з ними окремо взятих здібностей, а цілісним способом організації на будь-якому рівні активності [4].

Аналіз процедури професійно-психологічного відбору охоронників різних приватних охоронних підприємств дав змогу визначити в ній елементи традиційного підходу [5, с. 11-17], до якого відноситься комплексне дослідження особистості приватного охоронника за допомогою різноманітних психологічних методів психодіагностики. На рис. 1 ми відобразили методи, що застосовуються в ході проведення професійно-психологічного відбору охоронників приватних охоронних підприємств.

Якщо профвідбір розглядати як процедуру, в результаті якої приймається рішення про фахову придатність кандидата, то при дослідницькому відношенні до об'єкта необхідно враховувати характер і умови цієї процедури. Тобто розроблення концепції фахового добору не повинна бути абстрактною, а обов'язково конкретною та узгодженою з визначеними умовами. Окрім цього, процедура відбору повинна містити певні етапи, відображені

Рис.1. Методи дослідження особистості охоронника

Рис. 2. Етапи професійно-психологічного відбору

нами на рис. 2.

Вихідні вимоги до масиву обстежуваних полягали в наявності:

- 1) фізичного та психічного здоров'я;
- 2) характеристик щодо успішності (або неуспішності) професійної діяльності, затверджених експертними оцінками безпосередніх керівників;
- 3) оптимального психологічного та фізичного стану на момент обстеження.

Психодіагностичний дослідницький комплекс становлять психологічні методики, орієнтовані на виявлення визначених професійно важливих якостей згідно з модельними уявленнями та експертним оцінюванням.

Вивчення індивідуально-психологічних якостей і властивостей особистості приватних охоронників, їх характерологічних рис на особистісному рівні здійснено нами на основі 16-факторного опитувальника Р. Кеттелла. Окрім цього, було використано багаторівневий особистісний опитувальник «Адаптивність» (О. Маклаков, С. Чермянін).

Значущі кореляційні зв'язки у дослідженні виявлено за 12 шкалами опитувальника Р. Кеттелла. Вони, як притаманні всьому масиву піддослідних, є значущими за 4 шкалами залежно від віку і за 9 – залежно від стажу на посаді приватного охоронника. Однак спрямованість коре-

ляційних зв'язків різна. Так, за шкалою А («відкритість – замкненість») виявлено позитивну кореляцію в групі досвідчених фахівців як за віком ($r = +0,335$), так і за відповідним стажем ($r = +0,339$). Шкала В («конкретність – абстрактність мислення») має від'ємну кореляцію з віковими характеристиками досліджуваних фахівців ($r = -0,293$) та стажем на посаді охоронника ($r = -0,421$). Стосовно шкали С («емоційна рухливість – толерантність») у дослідженні виявлено від'ємну кореляцію в групі з відповідним стажем більше 3-х років ($r = -0,361$). Шкала Е («підлеглість – незалежність») позитивно корелює з тими ж групами піддослідних ($r = +0,312$, $+0,407$ відповідно). Така ж залежність коефіцієнтів кореляції за шкалою Н («невпевненість – сміливість») ($r = +0,313$), але стосовно віку.

Виявлено достатньо значну від'ємну кореляційну залежність між шкалою G («недобросовісність – нормативність поведінки») у групі зі стажем на посаді приватного охоронника більше 3-х років ($r = -0,413$). Позитивна кореляційна залежність виявлена між шкалою N («дипломатичність – прямотність») у вищевказаній групі піддослідних ($r = +0,283$). Однакова знакова спрямованість кореляції існує за шкалами I («жорсткість – чутливість»), L («довірливість – підозріливість»), Q1 («консерватизм – радикалізм») та за шкалою Q3 («низький – високий самоконтроль») залежно від стажу на посаді та віку приватного охоронника ($r = +0,330$, $+0,345$, $+0,393$ та $+0,349$ відповідно). За шкалою Q4 («розслабленість – напруженість») обраховано позитивну кореляцію залежно від віку піддослідних ($+0,357$) та позитивну залежність показників цієї ж шкали зі стажем на посаді досвідчених фахівців ($r = +0,249$).

Виявлене означає, що з віком та набуттям професійного досвіду, поряд із нормативністю поведінки з'являється деяка легковажність, зменшується значимість почуттів в оцінці реальності, посилюється відвертість взаємин із оточуючими, комунікабельність і терпимість до небажаних впливів. З іншого боку, якщо з віком

у групі, що має стаж менше 3-х років на посаді, домінує самоконтроль, схильність до ризикованих рішень, прямотність, то в групі з відповідним стажем більше 3-х років спостерігається тенденція до емоційної нестабільності, обережності, розміреності та дипломатичності поведінки, а також деяка тривожність. Цій же групі притаманна конкретність мислення, зорієнтованість на традиційність прийомів і способів діяльності, деякий консерватизм і критичність особистісної позиції.

У процесі порівняння показників структури особистості в групі успішних та неуспішних приватних охоронників було виявлено суттєву різницю за 7 шкалами опитувальника. Групі успішних притаманні такі якості, як: винахідливість, гнучкість, зібраність, відповідальність, розважливості, точність, обережність, терпимість, критичність мислення, поінформованість, організованість. Вони балакучі, розкуті, відкриті, легко встановлюють контакт з іншими людьми, враховують думки інших, добре адаптуються до соціального середовища, завжди коректні з оточуючими. Для них характерна емоційна зрілість, стриманість і стійкість моральних принципів. Групі неуспішних працівників притаманна відсутність вказаних якостей або наявність протилежних їм.

Вищезазначене дає змогу обґрунтовано пропонувати як відповідні критерії професійної придатності щодо особистісних якостей приватних охоронників за конкретними шкалами такі числові дані:

- відкритість – замкненість (А) – 7-9 балів;
- інтелектуальні можливості (В) – 3-6 балів;
- емоційна рухливість (С) – 7-9 балів;
- домінантність – залежність (Е) – 5-6 балів;
- безтурботність – обережність (F) – 5-6 балів;
- піддатливість почуттям – нормативність (G) – 8-10 балів;
- невпевненість – соціальна сміливість (Н) – 6-8 балів;
- м'якосердність – суворість (I) – 4-5 балів;

підозрливість – довірливість (L) – 4-6 балів;
 мрійливість – практичність (M) – 4-5 балів;
 дипломатичність – прямолінійність (N) – 6-7 балів;
 упевненість – тривожність (O) – 4-6 балів;
 консерватизм – радикалізм (Q1) – 6-7 балів;
 високий самоконтроль – низький самоконтроль (Q2) – 4-5 балів;
 самоконтроль, дисциплінованість (Q3) – 6-8 балів;
 розслабленість – мобілізованість (Q4) – 3-5 балів;

Кореляційний аналіз показників опитувальника «Адаптивність» (О. Маклаков, С. Чермянін) не виявив позитивного зв'язку з наявністю досвіду роботи на посаді приватного охоронника ($r = -0,357$), але значний зв'язок було встановлено щодо успішності діяльності ($r = +0,364$). Працівники, які допускали недбалість у роботі, випадки недисциплінованості та відсутності сумлінності в процесі виконання професійних обов'язків, мали значно менші показники за факторами нервово-психічної стійкості, адаптивних здібностей і моральної нормативності. На відміну від них, приватні охоронники, які мали високі показники за визначеними вище факторами цієї методики, швидко адаптувалися до нових умов діяльності, легко й адекватно реагували на будь-які позаштатні ситуації, у їхній роботі не було конфліктів і суперечок з колегами, керівництвом або громадянами.

Результати тестування приватних охоронників за методикою багаторівневого особистісного опитувальника «Адаптив-

Таблиця 1

Результати обстеження приватних охоронників за методикою «Адаптивність»

Фактор	Приватні охоронники	
	«успішні»	«неуспішні»
достовірність (Д)	3,0/1,1	5,4/3,8
НПС	8,7/1,2	5,4/1,4
КЗ	8,5/1,3	6,4/1,8
МН	8,6/1,4	4,9/1,8
ОАП	7,1/1,6	2,8/1,7

ність» наведено в табл. 1.

Таким чином, критеріальні частини прогнозування нервово-психічної нестійкості та особистісного адаптивного потенціалу, які повинні бути покладені в основу діагностики професійної придатності, мають такий вигляд:

достовірність (Д) – 0-4 бали;
 нервово-психічна стійкість (НПС) – 7-9 балів;
 комунікативні здібності (КЗ) – 7-9 балів;
 моральна нормативність (МН) – 7-9 балів;
 особистісний адаптивний потенціал (ОАП) – 6-8 балів.

Висновки

Вивчення особистості приватних охоронників за допомогою обраних методик допомогло опрацювати психограму охоронника приватного охоронного підприємства з конкретними критеріальними частинами, тобто конкретними цифровими показниками, що характеризують особистісні якості фахівця.

Список використаних джерел

1. Бодров В.А. Психологическое исследование проблемы профессионализации личности / В.А. Бодров // Психологические исследования проблемы формирования личности профессионала: [сб. науч. работ / науч. ред. В.А. Бодров]. – М. : Ин-тут психологи АН СРСР, 1991. – С. 3-26.
2. Бодров В.А. Психология профессиональной пригодности / В.А. Бодров. – М. : ПЕР СЭ, 2001. – 511 с.
3. Теплов Б.М. Проблемы индивидуальных различий / Б.М. Теплов. – М. : Наука, 2003. – 259 с.
4. Ломов Б.Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии / Б.Ф. Ломов. – М. : Наука, 1984. – 449 с.

Актуальні проблеми психології

5. Толочек В.А. Проблемы современной психологии труда / В.А. Толочек. – М. : РАГС, 2001. – 90 с.
6. Основные виды деятельности и психологическая пригодность к службе в системе органов внутренних дел : [справочное пособие] / под ред. Б.Г. Бовина, М.И. Уцких, О.Д. Сафронова. – М. : Акад. управл. МВС РФ, 1997. – 334 с.
7. Половникова Ж.Ю. Формирование психологической готовности сотрудников охраны к осуществлению профессиональной деятельности: дис... канд. психол. наук : 19.00.01 / Харьковский нац. ун-т внутр. дел. – Харьков, 1998.
8. Федоткин С.Н. Основы охранной деятельности: [Практич. пособ. для сотрудников негосударственных охранных организаций] / С.Н. Федоткин. – М. : Изд-во НЦ ЭПАС, 2002. – 304 с.